

המנין עשרה

מאת יצחק מאהרשען (האג)

ידועה ומפורסמת לכל בר בני רב המשנה בפרק הקורא עומד (שלישי בבבלי ורביעי בירושלמי) אין פורסין על שמע ואין עוברין לפני התיבה ואין נישאין את כפיהן וכו' פחות מעשרה. ועל הדברים הנזכרים שם במשנה הצריכין מנין של עשרה מישראל נחוסף עוד ברכת הגומל (ברכות נ"ד:) ובמסכת סופרים פרק י' ה"ה (הוצא' י' מיללער) מביא עמהם¹ קדיש וברכו ובפדקי דר"א (פ' י"ט) גרסינן כל עדות² נאמנות לישראל בעשרה וכו' עדות ברית מילה ב"י. . . עדות הליצה ב"י. והנה אם נשאל ונחקר מאין באה ההלכה הקדומה והישנה להצריך המספר הזה לדברים אלו נוכל לשפט ולדון על הענין הנ"ל משני צדדים. האופן הא' הוא מצד התפתחות כל הלכה קדומה בכלל בכל עם ועם אשר על פי הרוב נתהווה ממנה קדמון וכו' יסודה ואהרי זמן זמנים טובא נחתמה בהתימת בית דין ויצאה מוניטין שלה בין בני העם ההוא או בין אורחי הארץ ההיא. אמנם האופן הב' הוא מצד הלכה מקובלת בישראל אשר עליה דנו חכמי התלמוד למצא לה איזה רמז ואסמכתא במקרא כפי דרכם בקדש.

א'. המנין עשרה בימי קדם.

באחד מן הדפים הראשונים של תורתנו בתהלת תולדות ימי עמנו נשמע הבקשה מפי אברהם אבינו (בראשית י"ח ל"ב): או"י ימצאון שם עשרה, אולם על פחות לא ביקש (רש"י). העיר שם האבן עזרא אנב הורפ"י ז"ל ואע"פ שהכמינו ז"ל העתיקו שאין תפלה בצבור פחות מעשרה גם זה הפסוק יחזיק ידי אמונתנו עכ"ל. גם הרלב"ג שם העיר על הענין הנ"ל ורכינו בחיי בפירושו על התורה שומע מתוך פרשה זאת, התעוררות גדול להשבון עשרה שהוא קיום העולם ממה שנתבאר כאן הפסד העולם בעבור חסרון העשרה, ובכלל נראה כי מאז העשיריות הביבין מפני שמספר עשרה הוא סך שלשה ושבעה אשר על שניהם הלה קדושה יתירה מכמה טעמים (עיין Jew. Ecycl IX 349) וע"ע פירושו ספר יצירה לר"י הברצלוני (הוצא' קויפמאן ברלין תרמ"ה) דף קמ"ד וכו' אודות העשיריות ובפרט בדף קמ"ח וכן העשירי בהר במעשרות ולכך ברא הבורא "ספירות כי בעשרה כל דבר י-ש-ל-ם ובכל דבר העשירי הוא קדש עכ"ל ועיין גם ספר מוסר לרבי

¹ עיין אודות הקדיש בעשרה תשובת הראב"ד שמביא בעל שבלי הלקט בפי' ה'.

² ובילקוט על מזמור צב': נאמרה וע' שוחר טוב על המזמור הנ"ל והנה של באבער שם אודות הגירסא נאמנה או נאמרה.

יוסף בן יהודה (הוצאת באבער ברלין תרע"א) בפירושו על פרק המישי דאבות (ד' קמ"ה) וז"ל ומפני מה לא הניע המספר אלא עד עשרה מפני שהוא סוף המספר השלם וגו' לפיכך ברא עולם במספר שלם להודיע שהוא שלם וכ"כ אין להתפלא שנקאלו עשרה אנשים דוקא מוקני העיר ע"י בועז (רות ד' ב') על עסקי גאולת השדה וגו' זהו אחת מהעדויות הכי חשובות המעידות כי לפנינו בישראל אסופת עשרה אנשים מישראל עשוי וראוי לקיים ולאשר לפניו איזה מעשה משפט, וכנראה כל עסקי דין ומשפט בימי קדם נסדרו בשער העיר (ע"י בראשית כ"ג ו"ה) כי שם הוא הדיסט רגלי כל עובר ושב ועל ידיהם נתפרסם הדבר לרבים, איך גדר הרבים ומספר עשרה גם בימים מאוחרים מכוננים זה כנגד זה: המקהלה אשר בשם רבים תכונה כוללת לכל הפחות עשרה אנשים, ומעתה נבין שכל דבר שבקדושה³) אשר האחד קורא ומעורר ל"רבים" לקדש שם ה' טעון ג"כ עשרה אנשים או בלישנא דתלמודא "בציר מעשרה לאו אורה ארעא" (מנלה כ"ג:) הלא הטעם הזה בעצמו מביא התלמוד בהמנהג של מעמד ומושב כשהזורין מן הקבר רק אם יש שם לכה"פ ו' אע"פ שאין זה דבר שבקדושה אך ורק מפני שהמושג רבים צריך לפחות עשרה כאשר פירש רש"י שם דא"כ מה הנחת למרובין עכ"ל.

היוצא לנו מכל זאת הוא הכלל שכל מקום שנאמר עדה או קהל או ישראל הכולל על עשרה בני אדם, וכן מצינו (בברכות נ"ד:) אודות ברכת הגומל אבי אמר וצריך לאודוין קמי עשרה דכתיב וירוממיהו בקהל עם וגו' . . .

. . . מי כתיב בקהל זקנים בקהל עם כתיב, וכ"כ בפסחים (ס"ד:) איתא א"ר יצחק אין הפסה נשחט אלא בני כתות של שלשים שלשים בני אדם מ"ש קהל ועדה וישראל ורש"י מפרש שם קהל ו' ועדה ו' וישראל ו'. עוד נרמזין בכתובות (ו'): אמר ר' נחמן אמר לי הונא בר נתן מנין לברכת התנים ב"י וגו' וה' אבהו אמר מהכא במקלות ברכו א' ה' ממקור ישראל ופ' רש"י קהל והיינו ו' כמו הקהל את העדה ואין הקהל בפחות מעדה ועדה עשרה כדילפינן מעדת מרגלים⁴) עכ"ל גם במשנה דאבות פרק ג' משנה ד' נאמר עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שר"י ביניהם שנאמר אלקים נצב בעדת אל וע"ע ברכות ו' ומנין לעשרה שמתפללין שהשכינה עמהם שנא' א' נצב וגו' ורש"י שם, ומתענין מה שהעיר הרשב"ץ בפירושו על פרקי אבות כי נוסחת הרמב"ם עשרה שהיו יושבין בדין והחזק לנוסחא זו מפני שהפסוק שמביא רא"י ממנו הוא לענין הדין. גם בפרקי דריא פרק ה' מובא בשלשה מעברין ר' אליעזר אומר בעשרה שנא' ה' נצב בעדת אל.

³ ע"ע בראשית י"ד, כ', וכה'. כ"כ אשר מוכח משם כי המספר עשרה היה כבר מוקדש בימי קדם קדומים ואין זאת שטר מוקדם כאשר נראה ממה שכתב הח' Jirku בס' Altorient. Kommentar zum A. T. דף ס"א.

⁴ ובטעות הביא המדפיס בין הצאי לבנה שכוון רש"י על ברכות כ"א: כי כאשר נראה עוד לקמן לא היתה הילכותא שם לפני רש"י כפי הערת הדקדוקי סופרים אולם הכוונה על המשנה הראשונה בסנהדרין ומנין לעדה שהיא עשרה וע"ע רש"י שברייף.

בכל המקומות המובאות כאן נמצא שהתיבות קהל, מקהלת, עדה, ישראל מקובלות בפי כל לענין הלכתי בתור מספר עשרה דאם לא כן למה לא אישתמיט דוד מבני הישיבה שישראל ומאי משמע דהאי קהל עדה וגו' לישנא דעשרה היא. ואין לומר כי הרמוז מן הפסוקים ע"י נזרה יורה כדלקמן כבר מורגל בפי כל בימי האמוראים כגון ר' אבהו שהי בדור השני ואבוי בהמאה הרביעי' זה אינו כי במשנה דאבות מביא תלמיד דר' מאיר דהפסוק ממומר פבי סתם בלי נתינת טעם או ביאור הלא כבר בתרגום יב"ע לשמות י"ב ד' נמצא רמז להלכה קדומה של מנין עשרה כמו שמעיר הכותב באוצר נהמד (מהברת ד' צד צ"ב, ועוד) והביא עוד ראיות אחרות ממקומות אחרים כדי לצדק משפטו שמן ה"הבורות" הישגורת יצאו מתהלה כל עניני התפלה והברכות, ואז תשכיל למה היוצרך לתפלת צבור הבורה של עשרה זכמהו לזימון בשמי'.

ב' אסמכתא במקרא.

א' בבבלי.

גריסין בפרק קמא דסנהדרין (משנה ו') ומנין לעדה שהיא עשרה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב, ובודאי זהו אחת מהראיות הכי קדומות שמובאה במקורות הישגות⁵, אמנם יש עוד ג' מקומות בתלמוד בבלי שמתעסקות בדבר זה.

הא' הוא ברכות דף כ"א: וכן אמר ר' אדא בר אבהו מניין שאין היחיד אומר קדושה שנא' ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני רבנאי אחיה דר' חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה.

הב' הוא במגלה דף כ"ג: מה"ט אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן דאמר קרא ונקדשתי בתוך בני ישראל כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה מאי משמע דתני ר' חייא אתיא תוך תוך וגו' ואתיא עדה עדה דכתיב התם עד מתי לעדה הרעה הזאת מה להלן עשרה אף כאן עשרה.

הג' הוא בסנהדרין ע"ד: א"ר יעקב א"ר יוחנן אין פרהסיא פחות מעשרה בני אדם פשיטא ישראלים בעינן דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל וגו' תיש דתני רב ינאי⁶ אחיה דר' חייא בר אבא אתיא תוך תוך כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם הבדלו מתוך העדה הזאת מה להלן עשרה וגו'.

ואם נדמה הג' מקומות הנ"ל בהדי הדדי נראה שבכולם איתא הג"ש דר' חייא דתוך תוך ובלי שום הוספה נפקא ל"י מתיבת עדה שהוא הוא מספר עשרה כי ההוספה דעדה במגלה מאוחרת היא כי גם בכרפות גם בסנהדרין ליתא גם בכ"י ישנים ליתא (ע' דקדוקי סופרים על מגלה כ"ג:). גם מהמירא ב'

⁵ ועיין גם Krauss Synag. Altertümer דף צ"ה.

⁶ ע' מלא הרועים אודות הגירסא'.

וְנִי מִשְׁמַע יְרֵי יוֹחֵן הוּא בַעַל הַפֶּתַח כֹּל דְּבַר שֶׁבִקְדוּשָׁה לֹא יֵהָא פְרוֹת מִעֲשֶׂרָה
דְּכַתִּיב וְנִקְדְּשֵׁי בַתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתַלְמִידוֹ רַי הֵיִיא מְבִיא הַגִּישׁ דְּתוֹךְ תּוֹךְ.

ב' בירושלמי ובמדרש.

אָמַנְס בִּירוּשְׁלַמִי נִרְאָה דְּבָרִים נִפְלְאִים כִּי הֶעֱנִין הַגִּיל מוּבָא שֶׁסּ בְּנֵי מְקוּמַת
כְּאִשְׁר הָעִיר עַל הַגְּלוּיִן: בְּכִרְכּוֹת פִּיז הִיג בְּמִנְלָה פִּיד הִיד וּבְסַנְהֶדְרִין פִּיא הִיב וְעוּד
בְּצוּרְתָהּ וּבְצַלְמָה⁷) כְּבִרְאשִׁית רַבָּה פִי צִיא הִיג וְזִיל וּמִנֵּן לַעֲדָה שְׂהִיא עֲשֶׂרָה רַי
אָבָא בַר כְּהֵנָא וְרַי יוֹסִי בִשֵׁם רַי יוֹהֲנָן נֹאמַר כַּאֲן עֲדָה וְנֹאמַר לְהַלֵּן עַד מַתִּי לַעֲדָה
הָרַעָה מַה עֲדָה יִשְׁנֹאמַר לְהַלֵּן עֲשֶׂרָה אֶף עֲדָה שְׁנֵא' כַּאֲן עֲשֶׂרָה אִיר סִימּוֹן נֹאמַר
כַּאֲן תּוֹךְ וְנֹאמַר לְהַלֵּן חוֹךְ וְיִבְאֹו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְשַׁבֵּר בַּתּוֹךְ הַבְּאִים מַה תּוֹךְ שְׁנֵא'
לְהַלֵּן עֲשֶׂרָה אֶף תּוֹךְ שְׁנֵא' הַבָּא עֲשֶׂרָה אִיר יוֹסִי בַר אַבּוֹן אִם מַתּוֹךְ אַתְּ יֹלִיף לַה.
סִנֵּן אֵינּוֹן⁸) אֵלֵא נֹאמַר כַּאֲן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנֵא' לְהַלֵּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
שְׁנֵא' לְהַלֵּן עֲשֶׂרָה אֶף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵא' כַּאֲן עֲשֶׂרָה.

וְכֹל הַרְוָאָה הַפִּסְקָא הוּאֵת אִפִּי כִרְאִיָּה שְׁטַחִית יוֹסִיב עִם הַמַּהֲרִיזֵי שְׂקוּרָא
בְּפִירוּשׁוֹ עַל כְּרִאשִׁית רַבָּה בַּפָּה מֵלֵא וְהַמְּפִרְשִׁים בְּכֹל הַמְּקוּמַת הַגִּיל (שְׁמַצִּיִן
בְּתַחֲלַת דְּבָרִיו) לֹא נִשְׁתַּוּ בְּפִירוּשֵׁם וְהַמְּכִיכָה רַבָּה לְמַצִּיִן עִכִּיל. וּמַעֲתָה רַבָּה נִבְקַשׁ
נֵא לְמַצָּא פִתְרוֹן הַחִידָה וְלִהְיִיא תִיקּוֹן וְמַעֲרַבָּה כְּהַרְמוּם הַגִּיל. וְהֵנָּה אִם נִנְחַח
שְׁמַעְתָּא דִּירוּשְׁלַמִי לְנִתְחִיו וְנִתָּן אִישׁ כְּתֵרוֹ לְקִרְאָתָּה רַעִהוּ נִמְצָא.

א' שְׁנֵי תַלְמִידִים מְבִיאִים בִּשֵׁם רַי יוֹחֵן גִּישׁ דְּעֲדָה עֲדָה.

ב' רַי סִימּוֹן תַּלְמִידוֹ יֵשׁ רַי רְיוּשַׁע בֶּן לִוִי מְבִיא גִישׁ דְּתוֹךְ תּוֹךְ.

ג' רַי יוֹסִי בַר בּוֹן מְבִיא גִישׁ דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

וְהֵנָּה הָאִסְמַכְתָּא דְּתוֹךְ תּוֹךְ⁹) כְּפִי רַי סִימּוֹן הִיא הִיא הַרְמוֹז בְּפִי רַי הִיא
בַר אָבָא בְּכַבְלֵי יִשְׁנֵם הוּא לֶקַח לֶקַח מִפִּי דִיבִיל וְדוּמִים זֶה לִזֶּה רַק דְּמִינֵן חֲצוּנֵי
כִּי הַפְּסוּקִים הַמְּבִיאִים הַחֲכָמִים הַגִּיל נְחַלְפִים וְהוּוּ מִפְּנֵי שְׂכַמָּה וְכַמָּה גִישׁ נִתְקַבְּלוּ
בִישׁוּבוֹת אֶךְ וְרַק בְּתִיבוֹת הַדּוּמִזֵּת בְּלִי הַזְּכֵרָתָּה הַפְּסוּקָה הַמֵּלֵא כְּנֻן בְּפִסְהוּם וְ עִיב
מְצִיא' מְמַצִּיאָה וְנִי וְנִעֲרֹבוּיָן גִּיא עִיא מְקוּם מְמַקּוּם וּמְקוּם מְנִסָּה וְנִי וְאַחֲרֵיהֶם
בֵּא הַבִּיאָר (עִיעַ עַל זֶה (Funk, Die Juden in Babylonien II. 139).
אָמַנְס הַגִּישׁ שְׂמוּבָאָה בִּשֵׁם רַי יוֹחֵן קֶשֶׁה לְהִלְמָה. הָרָא הָא בְּכַבְלֵי אִיתָא.

7) וּפְלֵא הוּא שְׂכַבְלֵי בּוֹ (דַּפִּי וְיִנְצִיא דָּף ט' עִיא) בְּדִין הַפְּלַח וְזַמְנָה מְבִיא
רַק הַרְמוֹז מְבִרְאשִׁית רַבָּה וְזִיל שְׂאֵנוּ מְצִירִיבִין עֲשֶׂרָה גְדוּלִים מְפּוּרֵשׁ בְּבִיר פְּרִשְׁתָּ
וִירָא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שְׂבַר בְּמַצִּיִם עִכִּיל בְּלִי לְהַזְכִּיר הַרְמוּזִים בְּכַבְלֵי אוֹ בִירוּשְׁלַמִי.

8) וּבְכִרְאשִׁית רַבָּה אִם מַתּוֹךְ אִפִּי עַד כַּמָּה.

9) וְכַבְלֵי [אִמּוֹר כִּיב לִב] הַבִּיא דְּבַר פְּלֵא וְזִיל וּפִירִישׁ רַי יַעֲקֹב שְׂאִין
נִסְחָא וּוּ מְדוּקְדַקְתָּ שְׂאִין לְהַבִּיא רִאִיָּה מִעֲשֶׂרָה מְרַנְלִים לְדַבְּרֵי שֶׁבִקְדוּשָׁה אֲבַל עִיקַר
הַנּוֹסְחָא הִיא כֵּן אִתִּיא תּוֹךְ תּוֹךְ כְּתִיב הַבָּא וְנִקְדְּשֵׁי בַתּוֹךְ וְכַתִּיב הַהֵם [לְשַׁבֵּר
בַּתּוֹךְ הַבְּאִים מַה לְהַלֵּן עֲשֶׂרָה אֶף כַּאֲן עֲשֶׂרָה וְעַכְשָׁיו יִבִּיא רִאִיָּה מִעֲשֶׂרָה אִתִּי
וְיִסְפֵּךְ שְׂהִיו צְדוּקִים לְדַבְּרֵי שֶׁבִקְדוּשָׁה עִכִּיל.

בשם ר"י קרא דונקדשתי בתוך בני ישראל ועוד מאוזה פסיק נקחה תיבת עדה
 זוכא קאי האמורא ההיא כשאמר "נאמר כאן עדה" ע"כ נלפע"ד דהכי פירושה
 בירושלמי ברכות מתהדרת השמעתא בלי שום יהם היציני עם המאמר שלפניו לליף
 מנין עשיה מספוקים גם בסנהדרין כבר נמצא במשנה ומנין לעדה וגו' וא"כ
 הגיש דר' סימון דר' יוסי אין להם שייכות עם השאלה מנלן שתיבת עדה (בעסקי
 דין) כוללת לכל הפחות י"א אבל במגלה אשר שם במשנה נמנו כל הדברים
 שפעונים עשרה. שם דיתה מעיקרא מקימה של השמעתא (ע"י גם הגהות של מהר"ר
 יוסף צבי דינגער זצ"ל על ירושלמי סנהדרין פ"א ה"ד) ועוד דאיתא שם בגמרא תני
 שמואל אין קידוש החדש אלא בעשרה ותיכף ומיד בא אהר"י המאמר דר' בא דר'
 יוסא בשם ר' יוחנן נאמר כאן עדה וגי' כי קידוש החדש הוא מעשה בית דין ואינה
 נכללת בהכלל דר"י שבל דבר שבקדושה ובאמת בפרקי דר"א פ"ח איתא ר"א
 אומר עיבור החדש ב"י שנא' א' נצב בעדת אל (וע' מה שהבאתי לעיל בשם
 הרשב"ין על המושג עדה). איכ רק על ענין הדין מיסב הגיש דעה עדה שמיבא
 בשם ר' יוחנן⁽¹⁰⁾. אולם ר' יוחנן בעצמו לא צידד לו שום ג"ש כי הוא סבר שהמיש
 בני ישראל אי עדה הוא המספר עשרה לכה"פ (ע' המקומות בבבלי דלעיל).
 רק תלמידיו מביאים ג"ש דתיך תוך הוא ר' היא בבבלי וגי' דעה עדה והוא ר'
 בא דר' יוסא בירושלמי.

ואין בזה שום הטא ועין נגד הכלל הידוע דאין אדם דן ג"ש אלא אם כן קבלו
 מרבו דהא בירושלמי פסחים ריש פרק אלו דברים איתא ר' יוסי בי ר' בון בשם
 ר' בא בר ממל אדם דן נורה שוה לקיים תלמודו ואין אדם דן ג"ש לבטל תלמודו
 וכמו שפ"י שם הקרבן עדה אדם דן ג"ש מעצמו ללקיים תלמודו שקבל
 מרבו דאין הפסד ברבר שהרי בלאו דכי הדין כן ואין ג"ש זו אלא לסמך
 בעלמא עכ"ל⁽¹¹⁾.

ובאופן זה השמעתא בירושלמי נחלקת לשני חלקים ג"ש דעדה עדה שנצטרך
 רק במגלה על ענין בית דין והג"ש דתוך תוך ובני ישראל ובני ישראל שנצטרך
 גם במגלה (על ענין דבר שבקדושה) גם בברכות (על הענין הנ"ל) וע"י אישגתא
 דלישנא⁽¹²⁾ הוכחא הב' ג"ש בב' מקומות ומפני שבמשנה דסנהדרין הדיבור אודות

⁽¹⁰⁾ ואם ישאל השואל הלא נמצא רמז כזה במשנתנו דסנהדרין נשיב הלא
 כמה דינמאות יש שהתלמוד מביא מאמר בפי אמורא ואתריו הזכיר הנמרא גם
 מקור תנאי אשר שם נמצאו דבריו אות באות (ע' Bacher, Tradition u.
 Tradenten 168-269) ועוד יצרו כאן את הרמז של המשנה דסנהדרין בצורת
 ג"ש כמו הרמזים האחרים אודות מנין עשרה.

⁽¹¹⁾ ועל כל הענין הזה ראה דורות הראשונים מאת יצחק הלוי הלך ראשון
 ברך המישי דף רס"ז וכו'.

⁽¹²⁾ ע' המאמר המפואר ורב האיות של האשגרה בספרות התלמוד ע"י
 המניה פרוס' ש. צ. כרגליות בהצופה ח"ז ד' קצ"ג.

מנין עשרה בעסקי דינין הביא גם שם המאמר בכללו וכ"כ בבראשית רבה ששם לא היה צריך להתחיל רק מר' סימן ואילך וע"י שיגרא דלישנא מביא גם שם ר"י עמהם.

היוצא לנו מכל הלין ששני ג"ש היו א' דתוך תוך לדבר שנקדושה ובי דעדה עדה לעסקי בית דין ומפני שלא נתקבל הפסוק המלא (ע' לעיל) בפי התלמידים נפקא מינ'י הורבא ומכוכה גדולה כי יש מבני הישיבה שסברו דג"ש דעדה עדה צריכה לקשר ולהכר עם הג"ש דתוך תוך ושניהם הדא נזירה היא!

אחרי כל זאת נשארה עוד האסמכתא בשוחר טוב¹³ (מומזר צ"ב) ובילקוט שם ובפרקי דר"א, הכלל שם כל עדות נאמנות לישראל בעשרה יליף מן המקרא עלי עשור ועלי נבל ומפרש התיבות האלה ביהם עם סוף הפסוק עלי הגיון בכנור כמו ש'מפרש בעצמו וז"ל אמר הקב"ה איני רוצה מישראל זמר בכנור אלא הגיון פיהם שנא' עלי הגיון בכנור, ודורש עלי כמו עלי (ע' ההערה בהוצא' באבע"ה). אך הרמז הזה לא נמצא בפי כל מפני שיד הכל ממשמש בהגורה שזה דתלמוד בבלי ועוד מפני שאין לו אלא שיווי פיוטי.

ועוד יש להעיר שמכל הפוסקים הראשונים רק הרמב"ם הלך לו בדרך שבהר הוא בו וז"ל (בהלכות תפלה פ"ה הלכה ה' ו') שכל עשרה מישראל הם הנקראים עדה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת וכו' והיו עשרה שהרי יצאו יהושע וכלב וכל דבר קדושה לא יהא אלא בתוך העדה מישראל שנא' ונקדשתי בתוך בני ישראל עכ"ל משמע שהעתיק הרמז אודות תיבת עדה מן המשנה דסנהדרין כדמוכח מלשונו ואחריו מביא סמך לזה שכל דבר שנקדושה לא יהא אלא ב"י מן הפסוק דונקדשתי כמימרא דר"י בבבלי בלי להוכיח שום ג"ש שהביא התלמוד. וכנראה גם האבודרהם הלך בעקבותיו (בסדר תפלות החול¹⁴) שגם הוא לא הוכיח ג"ש דתוך תוך רק הפסוק דונקדשתי בתוך בני ישראל והוסיף וז"ל שכל עשרה מישראל נקראים עדה שנא' עד מתי לעדה הרעה הזאת והם היו שנים עשר יצאו יהושע וכלב נשאר עשרה וקראם הכתוב עדה עכ"ל.

¹³ והביא שם בין הדברים הצריכים עשרה עדות ברכת השם ומשלי הר"ל (ע' שוחר טוב הוצא' באבער הערה סי'ג) כל ברכה שיש בה קידוש ה' אמנם אין זאת במובן ברכת השם שהיא כינוי למהרף ומנדף כאשר ידוע למדי ע"כ נלפע"ד שיש כאן להג"י: עדות ברכת הזמן בשם הגם הלום ראיתי אחרי ראי בפירוש זית רענן על ילקוט שפירש וז"ל ברכת השם, לזמן בשם.

¹⁴ עיין עתה הוצאת ה' עהרענרייך קלוזש-קלוזענבורג תרפ"ז דף רמ"ג שלא העיר על זה והביא בהערה ב' שם רק המקומות בבבלי ורש"י שם.